

FÖRORD

Utvecklingsplaneringen är upprättad av lantbruksnämnden i direkt samverkan med Sösjö sameby. Planeringen består av två delar, första delen innehåller redovisning av markanvändningen och samebyns resurser den andra delen innehåller samebyns planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt vissa åtgärdsförslag.

Utvecklingsplaneringen är antagen av samebyn och avser att vara byns egen.

Lantbruksnämnden i Jämtlands län
Rennäringsenheten

Britt-Mari Nordstrand

LANTBRUKSNÄMNDEN I JÄMTLANDS LÄN
Rennäringsenheten

91 -03 11

Utvecklingsplaneringen har utarbetats av lantbruksnämndens
rennäringsenhet och Sösjö sameby.

Sösjö sameby beslutar att anta Utvecklingsplaneringen som
sin egen.

För Sösjö sameby

UTVECKLINGSPLANERING

Markanvändningsredovisning och driftplanering

för

SÖSJÖ SAMEBY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid
1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och målsättning	2
1.3 Metodfrågor	3
2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL	4
2.1 Renskötselrätt	4
2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar	4
2.3 Markanvändningen	5
2.4 Rennäringen i Jämtlands län	5
3 SÖSJÖ SAMEBY IDAG	
3.1 Sösjö sameby	6
3.2 Samebyns gränser och nyttjande av betes- områden - årstidsland, flyttleder, upp- samlings- och övernattningsområden, svåra passager, snölegor	7
3.3 Medlemmar, företag och bosättning	13
3.4 Kombinationssysselsättning	13
3.5 Renhjorden	16
3.6 Driftsanläggningar	17
3.7 Konkurrerande markanvändningsintressenter	18
3.8 Konsekvenser av Tjernobyl	20
4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR SÖSJÖ SAMEBY	22
4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden	22
4.2 Utveckling av företagen inom byn	23
4.3 Jakt- och fiskefrågor	24
4.4 Utveckling av renhjorden	25
4.5 Planerade driftsanläggningar	25
4.6 Utökat samråd med andra markanvändnings- intressenter	26
4.7 Förslag på åtgärder för att minska konflikterna mellan rennäring och andra markintressenter	27

KARTBILAGA. Markanvändningsredovisning för
Sösjö sameby

Rennäringsenheten

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Renskötselområdet i Sverige omfattar cirka 150.000 kvadratkilometer, vilket motsvarar ungefär 1/3 av landets yta. Dokumentation av rennäringens markanvändning är dock bristfällig i de flesta samebyarna. För stora områden föreligger endast planverkets sammanställning efter samebyarnas redovisning av markanvändningen från den fysiska riksplaneringen 1975.

Med tillkomsten av plan- och bygglagen (PBL) samt naturresurslagen (NRL), som trädde ikraft den 1 juli 1987, ställs direkta krav på dokumentation av olika markanvändningsintressen, så även för rennäringen. Behov av att rennäringen redovisar sina markintressen finns även från samerna själva och konkurrerande markintressenter som t ex skogsbruket och turismen.

Riksdagen har i olika sammanhang uttalat, att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras och därmed den intimt sammankopplade renskötseln. Därför måste förutsättningarna för rennäringen säkras både vad gäller åretrunt- och sedvanerättsmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna till näringens bedrivande.

Fr o m i juli 1990 skall varje kommun här i landet ha en antagen kommunomfattande **översiktsplan**. Planen skall redovisa olika markintressen och ange långsiktiga strategiska planer vad gäller markanvändningen och byggandet i kommunen. I NRL, finns allmänna hushållningsregler om hur naturresurserna skall användas.

Hushållningsreglerna är uppdelade i två nivåer, förområden som **SÅ LÅNGT SOM MÖJLIGT SKALL SKYDDAS** samt för områden som **SKALL SKYDDAS - RIKSINTRESSEN**. Rennäringen omfattas av hushållningsreglerna på båda nivåerna. Betydelsen att rennäringen utgör ett riksintresse innebär att staten kan ingripa mot åtgärder som påtagligt skulle skada rennäringens intressen. Om flera oförenliga riksintressen föreligger för ett område skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Hushållning har här betydelsen att marken ska nyttjas, bevaras eller förändras så att den används till vad den är mest lämpad för.

Vad som utgör riksintresse vad gäller rennäringsenheten skall bedömas utifrån samebyarnas **hela årscykel** och byarnas **s k rationella renantal**. De olika delområdena som årstidsland, flyttningsleder, övernattningsställen, kalvningsland, svåra passager och viktiga lavområden ska beaktas utifrån deras **funktionella samband** i renskötseln. Renskötseln är en flexibel näring och viktigt att påpeka är att områdenas betydelse och läge **normalt varierar över tiden** beroende på väderlek, skogsbruksåtgärder, betestillgång och andra förhållanden. Därför är det angeläget att markanvändningsredovisningen kontinuerligt revideras för att vara ett aktuellt underlagsmaterial t ex vid konfliktsituationer och konsekvensstudier samt i kommunernas översiktsplaner.

I samebyarnas **UTVECKLINGSPLANERING** ingår redovisning av rennäringsenhetens markanvändning. Utvecklingsplaneringen avser att översiktligt kartlägga varje samebys egna resurser vad gäller betesmark, anläggningar, renhjord, företag och medlemmar samt vara ett handlingsprogram för den framtida utvecklingen av verksamheten.

I budgetproposition 1987/88 framställes vikten av redovisning av rennäringsenhetens markanspråk. "En angelägen fråga för samebyarnas framtid är utvecklings- och markanvändningsplanering. För att täcka statens del av kostnaderna för denna planering bör anslaget tillföras ytterligare 5 milj kronor under en 5-års period. För nästa budgetår bör sålunda ytterligare 1 milj kronor anvisas". Anslaget ska användas till personal- och materialkostnader för planläggningen av rennäringsenheten i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

1.2 Syfte och målsättning

Syftet med utvecklingsplaneringen är att den ska redovisa rennäringsenhetens markanvändning, utgöra underlag för samebyarnas egen driftplanering, utgöra förhandlingsunderlag vid överläggningar med konkurrerande markintressenter samt ligga som underlag vid kommunal och annan planering.

Varje samebys resurser ska kartläggas och ligga till grund för planeringen av den framtida omfattningen och inriktningen av byns verksamhet. Planeringen bör på sikt leda till en effektivisering av rennäringsenheten och arbetet inom byarna.

Utvecklingsplaneringen redovisas på karta med tillhörande textbeskrivning. Kartan ska beskriva rennäringens intresseområden och dess funktionssamband. Textbeskrivningen ska innehålla redogörelse av samebyns renskötsel och bisysselsättningar, ev olägenheter och förslag till åtgärder. Planen avser att vara **byns egen redovisning och skall godkännas och antas av samebyn själv.**

Målsättningen med utvecklingsplaneringen är att den ska leda till en **översiktlig kartläggning** av samebyns resurser. Den ska underlätta fortsatt planläggning och utveckling av samebyarna och utgöra underlag vid förhandlingssituationer och kommunala översiktsplaner.

Markanvändningsredovisningen beskriver **nuläget i ett genomsnittsförlopp, där avvikelser får anses som normalt förekommande.** Redovisningen avser att vara rullande och kontinuerligt revideras efter faktiska renskötselförhållanden.

1.3 Metodfrågor

Arbetet kring utvecklingsplaneringen har letts av lantbruksnämndens rennäringsenhet i direkt samverkan med samebyn. Planen består av två delar, den första delen innehåller en redovisning av rennäringens resurser och markutnyttjande och den andra delen innehåller planering av den framtida inriktningen och omfattningen av byns verksamhet samt åtgärdsförslag.

Inledningsvis redovisar samebyn översiktligt sin nuvarande markanvändning utifrån befintligt kartmaterial från den fysiska riksplaneringen 1975.

Utifrån kartmaterialet har samebyn sedan redogjort för befintliga förhållanden, redovisat basfakta och olägenheter samt diskuterat framtida planer och förbättringar.

Avvikelser från markanvändningsredovisningen **får anses som normala.** Redovisningen avser att beskriva ett **genomsnittligt förlopp för samebyn**, vilket i verkligheten varierar år från år på grund av ändrade betes- och/eller klimatiska förhållanden samt olika störningar i rendriften.

2 ALLMÄNT OM RENSKÖTSEL

2.1 Renskötselrätt

Rennäringslagen (SFS 1971:437) reglerar renskötselrätten. Renskötselrätten är förbehållen samerna. Enligt rennäringslagen har den som är av samisk härkomst eller på annat sätt förvärvat renskötselrätt "Rätt att enligt denna lag begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar."

Enligt lagen får renskötsel i Jämtlands län bedrivas hela året på renbetesfjällen och inom de områden i Jämtlands-Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete - åretruntmarkerna. Under tiden den 1 oktober till den 30 april får renskötsel bedrivas inom sedvanerättsmarkerna - trakter utanför renbetesfjällen - där renskötsel av ålder bedrivits vissa tider av året.

Renbetesfjällen omfattar i huvudsak av staten ägda fastigheter. Samerna har enligt rennäringslagen vidsträckta rättigheter och skydd för att kunna bedriva sin näring inom renbetesfjällen och i viss mån även inom sedvanemarkerna.

2.2 Samebyn - ändamål och medlemmar

Renbetesfjällen är uppdelad mellan samebyarna i Jämtlands län enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. Begreppet sameby innefattar såväl ett geografiskt begränsat område som en juridisk person som företräder de renskötande medlemmarna inom området. Medlem i sameby är renskötselberättigad som stadigvarande deltar eller har deltagit i renskötseln inom byns betesområde samt dennes make eller barn.

Samebyn eller i vissa fall även länsstyrelsen kan anta medlem som avser att bedriva renskötsel inom samebyn.

2.3 Markanvändning

Renskötselns markanvändning varierar med årstiderna beroende på bl a temperatur, nederbörd- och vindförhållanden och måste anpassas efter faktiska förhållanden. Näringen är arealkrävande eftersom den bedrivs extensivt. Enhetliga betesområden har med åren splittrats sönder genom samhällsutvecklingen och kan idag inte användas för effektiv rennäring, vilket ställer näringen inför ständiga omställningsproblem.

Markanvändningen varierar även mellan åren på grund av olika betesförhållanden beroende på t ex snödjup, skare och isförekomst. Förutsättningarna för rennäringen förändras även från år till år vid t ex tillkomst av kalhyggen, nya vägar och andra störningar från konkurrerande markintressenter. Förändringar av markanvändningen medför oftast att renskötseln försvåras och blir mer arbetskrävande. Speciellt försvåras eller hindras näringens bedrivande då extremt känsliga områden som vårbete och kalvningsland utsätts för störningar.

Rennäringen, som tidigare har nyttjat enhetliga betesområden, har succesivt med åren blivit allt mer trängda från olika håll av konkurrerande markintressenter som turism och friluftsliv, vattenkraftsutbyggnad, täktverksamhet och skogsavverkningar vilket har försvårat näringens bedrivande avsevärt.

2.4 Rennäringen i Jämtlands län

I Sverige finns idag ungefär 300.000 renar varav cirka 50.000 i Jämtlands län. Renarna fördelar sig på 52 samebyar varav 11 stycken ligger i Jämtlands län.

Samebyarna i Jämtlands län är fördelade på cirka 80 renskötselselföretag. Renskötseln omfattar cirka 124 årsverken.

3 SÖSJÖ SAMEBY IDAG

3.1 Sösjö sameby

Sösjö sameby är belägen ca 4 mil norr om Järpen, i Åre och Krokoms kommuner, Jämtlands län.

(Karta: *Jämtlands län med Sösjö samebys åretruntmarker och vinterbetesområde*)

3.2 Samebygränser och utnyttjande av betesområden (se även kartbilaga)

Gränsen för samebyns åretruntmarker är fastställd enligt lantbruksnämndens beslut 1973-09-19. För sedvanerättsmarkerna finns inga fastställda gränser.

Sösjö samebys åretruntmarker gränsar **i väster** från Juvuln och norrut genom Grimsån - Edefjället - öster och norr om Sösjön till Sösjöviken - Torrön - Holderströmmen - Holdern till riksgränsen.

Gränsen fortsätter i norr utmed riksgränsen mot Norge till Björkvattnet.

Därefter viker gränsen av **i öster** söderut genom Björkvattnet-Stora och Lilla Burvattnet - Gittje (i Stor Mjölkvattnet-Klämskenjaure - Skoulkenjaure - Korsvattnet - Korsvattsån - Övre Oldsjön - Yttre Oldsjön.

I söder går gränsen västerut från Yttre Oldsjön - via Långsån - Kälapannsjön - Hästskotjärnen - Bottentjärnen - Juvuln - Ytteräng.

Årstidsland

Kalvnings-, vår- och högsommarland omfattas av samebyns norra del, från Mjölkvatts- och Edefjället och norrut. Sommar och höst håller sig renarna naturligt inom betesområdet som har en naturlig gräns genom vattensystemen.

Vid **kalvningstid**, kalvningen sker i slutet av april och i maj månad, drar sig renarna upp till fjällområdet och dalgångarna för att söka föda. Betet består i huvudsak av toppskott, gräs och gröna växter. Viktigt födoinslag under våren utgör även befintlig hänglav i den fjällnära skogen, vilket extrema vårar kan utgöra det enda tillgängliga betet.

Under **sommaren förekommer renarna i allmänhet på fjället** vid varmt väder samt i skogslandet vid svalt väder och på kvällarna. På grund av de omfattande kalhyggena i det fjällnära området håller sig renarna numera i skogslandet till i början på juli på grund av de gynnsamma betesförhållandena på hyggena.

Inför **kalvmärkningen som i allmänhet sker nattetid i mitten på juli**, drivs med helikopter renarna till kalvmärkningsanläggningarna i Tjäure där kalvmärkningen äger rum. Därefter sprider sig renarna åter inom sommarlandet.

Under **sensommaren**, från i mitten på augusti, sprider sig renarna även söderut mot Juvuln och Bergsjön. Huvudsaklig föda under hösten är gräs, örter, svamp samt hänglav.

Inför **sarvslakten**, när den förekommer, sker i allmänhet i september, samlas renarna med helikopter i Mjölkvattnet. Avlivning av djuren sker på plats och därefter transporteras renkropparna till Långsådalen där de slaktas. Livdjuren sprider sig därefter åter inom höstlandet.

Under brunsten som i allmänhet inträffar mellan den 15 september och den 15 oktober, rör sig renarna fritt inom höstlandet. På hösten sker hornfejning och pälsbyte.

Samling inför slakt och skiljning samt vinterflyttningen sker normalt i slutet av november eller när det blivit snöföre. Samlingen sker i anläggningarna i Långsådalen där slaktrenarna skiljs ut, vintergrupperna delas upp och den årliga renräkningen äger rum. Slaktrenarna utfodras idag ett antal veckor före slakten i utfodringsanläggningarna i Åkroken. Därefter transporteras de med bil till någon slaktanläggning.

Flyttningen till och från vinterbetet sker normalt konventionellt utmed flyttlederna, om isförhållandena så tillåter, när vinterbetesmarkerna **väster om Storsjön** nyttjas. I detta område hålls renarna i två grupper på grund av att betesområdet är splittrat och inte tillåter större grupper.

De senaste åren har **vinterbetesmarkerna i Näktenområdet nyttjats. Hela hjorden kan nu hållas inom** en grupp. Dock nyttjas biltransport till betesområdet vid flyttning till det aktuella området på grund av isförhållandena på Storsjön.

Huvudsaklig föda för renarna vintertid utgör den mark- och hänglav som finns i vinterbetesområdena.

Samling av renarna inför återflyttning sker i april till anläggningen i Söderböle. Flyttningen tillbaka till året-runtmarkerna sker dock normalt utmed flyttlederna med vilopausar och övernattningar där betesförutsättningarna är goda - på kartan markerade övernattningsområden.

Flyttningen tar normalt cirka 1 vecka.

Sösjö sameby hävdar **sedvanerätt** på markerna mot Åsarna - länsgränsen - Bräcke.

Flyttleder

Flyttlederna nyttjas speciellt **på våren** då isförhållandena på sjöar och vattendrag så tillåter.

Flyttlederna utgör **viktiga** förbindelselänkar i och mellan årstidslanden, särskilt i sådana avsnitt där alternativa framkomstvägar saknas på grund av terränghinder.

Viktiga flyttleder från Sösjö sameby till vinterbetesmarkerna utgår från;

- (Långsådalen) - Östra Storbyfjället (alt Juvuln)- Bångrun - (v. Nästjärnen) - Gjetar - Alsensjön - Ytterån - Höstaviken i Storsjön - utmed Storsjön förbi Marby och Hara - Månstaviken i sjön Näkten (alt Orrviken eller Hara - Fåker - Grönviken i Näkten) - utmed Näkten till Sjöändviken.
- (Långsådalen) - Finningsvalen - Tyckelvalen Sulsjön Nässtjärnen - Kroksvalen - Övsjön - söder Bleckåsen - uti Storsjön genom Trångsviken - Högstaviken och vidare till Näkten enligt ovan.
- (Långsådalen) - Finningsvalen - Tyckelvalen - Sulsjön - Storvalen - Bergsjön - Kroksvalen - utmed Lillån (alt via Hallstutjärnen) - Åssjöflon - Stordrafsjön - Högstaviken eller Kvarnviken och vidare till Näkten enligt ovan. .

Viktig flyttled vid samling av renarna från västra delen av samebyns åretruntmarker finns;

- Över Sösjön.

Normalt sett nyttjas även andra alternativa flyttvägar beroende på bland annat de snöförhållanden som råder.

Inom samebyn finns även **flyttleder** som nyttjas vid drivning av renarna inför slakt, skiljning, kalvmärkning m m. Dessa leder är dock inte markerade på kartan.

Övernattningsområden

Övernattningsområden är **särskilt viktiga betesområden** där renarna naturligt stannar upp under flyttningen utmed flyttlederna. Övernattningsområden utgörs ofta av myrar och tillgängen på föda är en viktig förutsättning för att renarna naturligt ska hålla sig inom området för att beta och vila sig under flyttningen. Vid flertalet övernattningsområden finns numera övernattningshagar.

Viktiga övernattningsområden finns;

- vid Bångrun
- vid Gåstjärnvalen
- väster Gärdessjön
- på Teliflon
- på Oxflon

- viktiga övernattningsområden finns; forts
- på Brunnslägden (Marby), (planerad hage)
- på Mossaflon (so Orrviken)
- på Loppholmen (ö Hara)
- i Söderböle, med hage
- på Finningsvalen
- på Tyckelvalen
- på Storvalen
- vid Oxögtjärnen
- runt Stor Ösan
- Killingskalsberget
- runt Kroksvalen, med hage
- vid Stor-Stensjön
- runt Övsjön
- runt övre delen av Semlan, med hage
- runt Hallstutjärnen
- runt Högbäcken Semlan
- runt Storflon (s Bleckåsen)
- runt Åsflon och Nörder-Åssjön
- på Stormyren (s Högåsen)
- runt Litnersmyren
- runt Offne
- runt Stor Drafsjön
- på Drevelägden

Häng- och marklavområden

Häng- och marklavområdena utgör viktiga betesområden, och har ofta stor och avgörande betydelse för renarnas överlevnad. Tillgång till hänglav är t ex speciellt viktig då betestillgången i övrigt är besvärlig på grund av t ex snöförhållandena. Under vintrar med speciellt besvärliga förhållanden utgör laven en viktig och ibland avgörande betespotential.

Hänglavområdena bör enligt rennäringen bevaras och i möjligaste mån undantas från avverkningar och markberedning då de utgör en viktig förutsättning för rennäringen.

Hänglav förekommer i huvudsak i granbestånd men även i björkbestånd i den fjällnära skogen utmed fjällbäckar och dalgångar. Viktig hänglavskog återfinns i huvudsak i norr och i direkt anslutning till samebyn men även i viss mån på vinterbetesmarkerna. Stora kalhyggen ingår på kartan markerade hänglavområden. Men då tillgången på hänglav är knapp är det viktigt att även mindre bestånd bevaras.

Viktiga hänglavområden finns;

- utmed västra delen av samebyns åretruntmarker i den fjällnära skogen mot Jävsjön, Holdern, Torrön, Juvuln, Bottenviken och Kälapanssjön
- kring Finningsvalen
- kring Tyckelvalen
- kring Storvalen och till Ripskalberget
- inom ett område omfattande Gråvalen - Stor Gärdesrun - Gråtjärnvalen - Storfjällmyren Glasbruksberget - Björnhammarflon - Gärdessjön - Storflon - Rönnåsen
- inom ett område omfattande Kroksvalen - Kvarntjärnarna - Stormyrberget - Svarthögen - Övsjöberget - Semlan - mot Bleckåsan och vägen mellan Bleckåsen - Mörsil
- söder om Bergmyrberget
- Sönerstflon, ett område mellan Bleckåsen och Mattmar.

Marklavområden är inte markerade på kartan. Dock utgör ofta markerade övernattningsområden **särskilt viktiga marklavområden** som bör beaktas.

På vinterbetesmarkerna utgörs födan huvudsakligen av **marklav**. Dock utgör **hänglaven** även här en viktig betespotential.

Svåra passager

Alternativ till de svåra passagerna **saknas i allmänhet**. Det krävs resursstarka arbetsinsatser från renskötarnas sida vid drivning av renhjorden i dessa områden. Störning vid drivning eller förändringar utefter flyttlederna kan spoliera dagar av arbete om hjorden vänder eller sprider sig.

särskilt svår passage finns;

- över E75:an nordost om Mattmar
- över väg 81 i Fåker och Månsta

Flera svåra passager utmed flyttlederna finns även vid andra **vägar, vattendrag** och dylika **hinder**.

Snölegor

Under högsommaren återfinns renarna på fjälltopparna medan djuren på kvällarna och vid svaltt och kallt väder går ner från fjällen till dalgångarna och skogslandet.

Värdefulla sommarvisten, där det normalt finns snölegor, är nödvändiga vilområden för renarna varma sommardagar, undan värme och insekter.

Viktiga snölegor återfinns normalt på följande fjäll;

- Sjaule
- Krönavajje (Grönfjället)
- Jåunjuone
- Slättnatjakke
- Buregaise 2 st
- Stuore Tjåure 5 st
- Stuore Tjallinge
- Riepetjakke
- Sarvesgaise
- Faureke (Grönfjället) 2 st
- Mälkantjakke (Mjölkvattsfjället) 6 st

Framöver hösten har fläktande bergkanter övertagit funktionen av snölegor när snön har smält undan.

3.3 Medlemmar, företag och bosättning

Antalet medlemmar inom Sösjö sameby uppgår i dagsläget till 18 stycken. Samebyn består av 4 företag.

(Diagram 1: Antal medlemmar i Sösjö sameby uppdelade i åldersklasser)

Medelåldern i samebyn idag är ca 43 år.
Antalet aktiva renskötare är 4 stycken heltidssysselsatta.

3.4 Kombinationssysselsättning

Medlemmarna inom Sösjö sameby har i huvudsak renskötseln som sin utkomst. Under högsäsongen, vid kalvmärkning, slakt och skiljning, medverkar även övriga familjemedlemmar för att klara av den höga arbetsbelastningen.

Sysselsättningen utöver renskötseln utgörs av jakt och fiske i huvudsak för husbehov samt viss slöjdverksamhet. Dock endast i mindre omfattning på grund av arbetskraftsbristen i samebyn. Därutöver förekommer en del övriga säsongarbeten som till exempel plantsättning, reparation av riksstängsel m m. Någon möjlighet att själv förädla renprodukter finns inte för närvarande.

Medlem i sameby äger enligt 25 § rennäringslagen, rätt att jaga och fiske för husbehov på renbetesfjäll. Därutöver kan genom lantbruksnämndens försorg, och efter hörande med samebyn, nyttjanderätt till jakt efter älg, ripa m m samt fiske upplåtas med iakttagande av bestämmelserna i 32 § rennäringslagen.

Älgjakt

Älgjakten bedrivs som licensjakt. Samebyn ansöker om gemensam licens för samtliga fastigheter som ingår i samebyns område och utgör renbetesfjäll. Från och med den 1 januari 1988 ska samebyarnas områden registreras, i likhet med privata marker, för att erhålla licens. Vissa upplåtelser sker till fjälllägenhetsarrendatorer och övriga arrendatorer.

Sösjö samebys licenstilldelning, för 1988, är 42 vuxna djur och 42 kalvar.

Ripjakt

Jakt efter ripa och gråfågel (tjäder, orre och järpe) är mycket attraktiv i fjällområdet. Från och med 1990 kan lantbruksnämnden upplåta jakt efter ripa inom ett område, fjälllägenhetsarrendatorn i Sandviken inom ett område samt samebyn själv disponerar och upplåter jakt inom ett område.

Fiske

Ett flertal av vattnen inom samebyn nyttjas av medlemmarna själva för i huvudsak husbehovsfiske samt något för avsalu.

Fiskerätten inom renbetesfjäll kan upplåtas till allmänheten sedan samernas rättigheter till husbehovsfiske har tillgodosetts.

Fiskevattnen inom samebyarna upplåtes för allmänt sportfiske genom kortförsäljning, ansökan om särskilt fisketillstånd och arrende. Av intäkterna från fiskeupplåtelseerna tillfaller 25 % samebyn och 75 % samefonden.

Fiskekort gällande vatten på renbetesfjäll utfärdas av lantbruksnämnden och tillhandahålles på vissa andra försäljningsställen. Inom Sösjö sameby säljs fiskekort för Holdern, Torrön, Tjamåstjärn och Hästskotjärn, Skuolkenjaure, Burvattnet samt för sommarfiske även Gäilajaure.

Särskilda tillstånd för sportfiske kan upplåtas för viss tid.

Arrende är en äldre form av fiskeupplåtelser. Ett arrendekontrakt gäller i allmänhet ett år men kan förlängas att gälla för fem år. Vatten inom Sösjö sameby som är upplåtna genom arrende är t ex Svalejaure och Snåltjenjaure, Skaltjärnen, Blanktjärn, Spöktjärnen, Sågtjärnarna, södra Stapelsjön, Sandgrubban, Holdern, Jävsjön- och Jävsjöströmmen, Fallerentjärnarna, Grimsån, Kälapannsjön, Angeltjärn, Näverhötjärnarna, Bottentjärn, Långtjärnen, Burvattnet, Bijje Baulanjaureh.

- * Av den totala produktionen av fiske inom fjällområdet i Jämtlands län bedöms den uttagbara delen utgöra 70 %. Uttaget idag bedöms vara 48 % av den totala produktionen.

* Uppgifterna hämtade ur NNV rapport "Fisket i Jämtland och Härjedalen

3.5 Renhjorden

Renantalet enligt renlängden 1989 för Sösjö sameby uppgår till 2181 djur.

Slaktuttaget per år beräknas till 700 renar. Sarvslakt förekommer sällan - 10 sarvar slaktades 1988 - och har idag i huvudsak ersatts av vinterslakt efter utfodring.

(Diagram 2: Antal renar inom Sösjö sameby under åren 1981-1989)

Antalet renar har från 1979 ökat successivt från 650 djur. Åren 1981-1984 var antalet konstant ca 1000 renar. Under åren 1985-1986 ökade renantalet till ca 1600. 1987 ökade antalet till 1900 och år 1989 ytterligare till 2181.

Enligt 15 § rennäringslagen beslutar lantbruksnämnden det högsta antalet renar - det s k rationella renantalet - som får hållas inom byn. För Sösjö sameby fastställdes, enligt lantbruksnämndens beslut den 23 februari 1989, högsta renantalet till 2700. Beslutet grundar sig på en aktuell betesinventering.

Enligt beslut inom Sösjö sameby får varje renskötande samebymedlem inneha max 600 renar.

3.6 Driftanläggningar

Samebyn har åtskilliga anläggningar nödvändiga för renskötseln, såsom t ex renstängsel, rengården, riksstängsel, renvaktarstugor, kåtor, broar och slakteri. För flertalet av anläggningarna ansvarar samebyn själv för drift och underhåll. Lantbruksnämnden är dock huvudman för riksstängslet samt vissa byskiljande stängsel.

Områdena runt anläggningarna utgör ofta viktiga betesområden och trivselland för renarna där betesron är oerhört viktig för renarna och arbetsron viktig för renskötarna.

Renstängsel finns idag;

- mellan överäng - Ytteräng
- mellan Björkvattnet - Stor - Burvattnet

Rengården finns idag;

- i Krönavaajje, etc
- vid Gäilajaure, för kalvmärkning
- i Tjäure vid Rafajaure (Rödvattnet), för kalvmärkning
- i Mjölkvattnet, för kalvmärkning och slakt
- i Långsådalen, förhöst- och vinterslakt, gemensam med Offerdals sameby
- vid Stålavan, för slakt
- i Söderböle, vid sjön Näkten, för uppsamling

Utfodringshage finns idag;

- i Åkroken

Renvaktarstugor finns idag;

- i Krönavajje
- i Basmesnjallda vid Tvärån
- i Mjölkvattnet
- vid Rarajaure
- vid Tjärnvallen
- i Tjåuren
- i Långsådalen, gemensam med Offerdals sameby

Privata stugor

- vid Jävsjön, 2 st
- i Krönavajje
- i Tjåuren, 6 stugor + 1 kåta
- i Frankrike, 2 st
- i Akroken
- i Vålådalen, (ej med på kartan)

Broar finns idag;

- över Svenskån
- över Krönavajje (ej utmärkt på kartan)
- över Tjåurenjukke
- längs Mjölkvattnets västra strand, 4 st
- vid Nedre Lilla Mjölkvattnet

Slakteri finns idag;

i Långsådalen, gemensamt med Offerdals sameby

3.7 Konkurrerande markanvändningsintressenter

För Sösjö sameby är idag främst skogsbruket och i viss mån även turism och det rörliga friluftslivet de största markanvändningskonkurrenterna. Vissa konflikter med övriga jaktarrendatorer som jagar inom åretruntmarkerna kan förekomma.

Skogsbruket

Skogsbruket försvårar och i vissa fall omöjliggör renskötsel i flera avseenden. Stora sammanhängande betesområden splittras genom tillkomst av kalhyggen och skogsbilvägar. Förlust av renlav och splittring av betesområden medför att renarna blir förvirrade och sprider sig över stora områden. Därmed försvåras driften och uppsamlingsarbetet för renskötarna.

Förlust av renlav utgör ett stort problem med hänsyn till att trakterna ofta är svårföryngrade och lavens långsamma tillväxttakt.

Hyggesplöjning är särskilt olämpligt inom rennäringens intresseområden i och med att hela marktäcket rivs upp och laven försvinner. Även gödsling av skogsmark är mindre lämpligt då det bland annat visat sig att renarna upplever laven på dessa marker oaptitlig samt att örterna tar överhand med tiden och laven blir obefintlig.

Fina betesmarker inom och i anslutning till samebyn har avverkats vilket har medfört dels att betesförutsättningarna i dessa områden har försämrats och dels att renskötseln försvåras bl a vid uppsamling inför vinterflyttning. På vinterbetesmarkerna har omfattande avverkningar medfört stora problem, vilket medfört att nya områden åter tas i anspråk för renbete. Samråd med samebyn vad gäller avverkningar inom renbetesområdet fungerar bra med vissa större markägare med andra inte alls.

Rörliga friluftslivet

Turismen och det rörliga friluftslivets intåg i renskötselområdet medför både direkta och indirekta störningar, dels minskar renarnas betesareal och dels försämrar renarnas betesro. Konsekvenserna har blivit stress och ökad spridning av renhjorden och samlingsarbetet har försvårats. Detta har i sin tur medfört produktionsbortfall och omöjliggjort utnyttjande av de mest turistintensiva områdena.

Inom Sösjö sameby förekommer i huvudsak det rörliga friluftslivet i fjälltrakterna på vårvintern i form av skotertrafik och isfiske. Detta sammanfaller dock både i tid och rum med renarnas vårbete i trakten. De attraktiva vårfiskeområdena utgör mycket känsligt område den aktuella tiden. Renarna befinner sig normalt i dessa trakter på våren på grund av hänslavförekomsten, som då kan utgöra renens enda föda. Dessutom är vajorna högdräktiga och mycket känsliga för störningar. Skotertrafiken utgör ett mycket störande moment för rennäringen.

I viss mån förekommer även en del turism i fjällen sommartid. Långsån är t ex ett mycket populärt fiskevatten. Sommarfisket utgör i nuvarande omfattning inte något direkt störande inslag för renskötseln.

Vattenregleringarna i området medför att samebyn tvingas använda biltransport vid flyttning av renarna framför allt till vinterbetet på hösten. Isarna på de reglerade vattnen utgör ofta svåra och farliga passager.

Trafiken utmed landsvägar och järnvägar utgör även besvärliga hinder vid flyttningar och i vinterbetesområdena.

Vissa problem kan uppstå på vinterbetesmarkerna under perioder då jakt bedrivs inom aktuella betesområden. Detta gäller i huvudsak småvilt- och älgjakten. Konsekvenserna blir att renhjorden skingras och lösdrivande hundar jagar renarna.

3.8 Konsekvenser av Tjernobylyolyckan

Nedfallet efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl drabbade inte minst Sverige och rennäringen. De värst drabbade områdena i landet är Gotlands, Västmanlands, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län eller delar av dem.

Svenska staten har uttalat att de som drabbats ska hållas skadelösa vad gäller konsekvenserna av Tjernobylyolyckan. Ersättning för t ex samerna utgår för kasserat renkött, tidigareläggning av slakt, flyttning, utfodring och därför nödvändiga anläggningar m m.

Mängden cesium i betet idag varierar i hög grad beroende på vilken typ av föda renarna betar och i vilka trakter de befinner sig. I allmänhet innehåller sommarbetet på fjället lägre cesiumhalter än lavbetet på vintern. Sommarbetet består av toppskott, gräs och gröna växter som årligen förnyas medan vinterbetet består av mark- och hänglav som består år från år och har en långsam tillväxt. I Kopparbergs län är cesiumhalterna det motsatta i sommar och vinterbetet på grund av att de norra delarna av länet - sommarbetet - hade totalt sett högre radioaktivt nedfall än de södra delarna.

Önskvärt nyttjande av betestillgångarna är att djuren får möjlighet att beta på de minst nedsmittade områdena tiden närmast före slakten. Det motverkas i viss mån av att den huvudsakliga slakten sker runt årsskiftet när renarna en

längre tid har vistats på vinterbete och därmed ätit föda med höga cesiumhalter. Gränsvärdet för att renkött skall godkännas som livsmedel är 1500 Bq/kb. Eftersom cesiumvärdet är avsevärt högre efter naturligt bete måste utfodring ske under 2-3 månader före slakt. Tiden är beroende av djurens ingångsvärden.

För att få så låga cesiumhalter som möjligt före slakt måste lågt anrikade betesmarker nyttjas. Drivning med helikopter och transport med bil kan därför bli nödvändigt med extra kostnader som följd.

Utfodringen före slakt medför betydande merarbete för renägarna. Det gäller att planera transport, flyttning, foderåtgång, iordningställa utfodringshagar och krubbor, utfodra djuren, mäta cesiumhalter genom blodprover och träckprover, provslakta m m innan den egentliga slakten kan genomföras. Utfodringshagar finns i Åkroken.

Ett antal samebyar, dock inte Sösjö sameby, från Jämtland och Västerbotten har under de senaste två vintrarna transporterat sina renar till Älvdalen för vinterbete. Detta på grund av höga cesiumvärden på samebyarnas egna vinterbeten och bra betesmarker med låga cesiumvärden i Älvdalen.

Under år 1988 utfodrades cirka 700 renar

4 HANDLINGSPROGRAM OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG FÖR SÖSJÖ SAMEBY

4.1 Utveckling och nyttjande av betesområden i framtiden

Rennäringsenheten har med åren blivit allt mer trängda från olika håll av andra markanvändningsintressenter.

Stora delar av viktiga mark- och hänslavområden i den fjällnära skogen har avverkats och stora sammanhängande betesområden har splittrats sönder genom det moderna skogsbruket, vägar och vattenregleringar.

Förlust av **viktiga lavområden har försvårat renskötseln**, speciellt under hösten vid samling av renarna inför flyttning till vinterbetesmarkerna. Renarna har tidigare stannat upp i de närliggande skogsområdena med god lavförekomst och samlingarna har kunnat utföras med få koncentrerade insatser.

Kalhyggarna har inneburit att renarna söker sig längre söder- och österut för att söka föda. Detta medför för renägarna, mer arbetskrävande samlingsinsatser, i och med att renarna snabbt sprider ut sig över stora arealer.

Fortsätter skogsbruket sina avverkningar i det fjällnära skogsområdet kommer renskötseln ytterligare att försvåras. Renarna tenderar att på hösten **söka sig allt längre ner i skogslandet** och samlingen inför vinterflyttningen blir svårare att genomföra.

På våren håller sig renarna **kvar i skogslandet** långt längre än tidigare bl a **på grund av betesbrist i den fjällnära regionen**. **Kalhyggarna** har dessutom **goda betesförutsättningar med gräs och örter** vilket medför att renarna gärna stannar kvar eller återvänder till skogslandet även under sommaren.

Sösjö sameby **planerar att utnyttja samebyns sydöstra del** - öster om Mjölkvattnet och Långsån mot Korsvattnet och Oldsjöarna - **för höstbete**. Området har tidigare nyttjats av Offerdals sameby. I samband med nyttjande av detta område planeras ett **byskiljande stängsel** mot Offerdals sameby från Mjölkvattnet till Olden för att förhindra sammanblandningar av byarnas renar.

Markerna öster om Mellanfjärden och Ängsfjärden i Torrön mot renbetesfjällen har sedan mycket lång tid tillbaka nyttjats för speciellt höst- och vinterbete. Området utgör **ett särskilt viktigt betesområde** med hänslav och är ett gynnsamt uppsamlingsområde inför vintersamlingen på grund av att renarna stannar upp i skogslandet för att beta.

Önskvärt från samebyn är att nyttjanderätten tryggas på det aktuella området genom att köpa in markerna och utöka samebyn eller genom att upprätta nyttjandeavtal till förmån för samebyn året runt.

Även **skogsområdet öster om Kallsjön** mellan Juvuln, Sulsjön och Oldsjön utgör ett **viktigt område** för Sösjö sameby. Området består av flacka fjäll med **bra bete** och där **renarna är lätta att samla in**. Genom att **utöka samebyn** eller upprätta **nyttjanderättsavtal** kan området tryggas för rennäringen.

Vinterbetesområdet kring sjön Näkten togs åter i anspråk vintern 87/88. Området planeras att nyttjas ett antal vintrar framöver på grund av de goda betesförhållandena.

Vinterbetesområdet nordväst om Storsjön som nyttjats tidigare har i vissa delar avverkats hårt och betesförhållandena avsevärt försämrats genom åren. Stora och många kalhyggen medför att renarna snabbt sprider sig och bevakningen försvåras. Renhjorden har tvingats delas upp i flera grupper vilket medfört att bevakningen försvåras på grund av för få aktiva renskötare inom byn.

Samebyn planerar komplettera och nyuppföra anläggningar inom och utanför samebyn för att underlätta renskötseln. Bland annat planeras komplettering av beteshagar och kalvmärkningshagar, sil med lasthagar, skiljningsanläggning, stugor och förråd. Se kap 4.5.

4.2 Utveckling av företagen inom byn

Antalet heltidssysselsatta renskötare har under en längre tid varit för få. Stora problem uppstår vid sjukdom och frånvaro av andra skäl. Särskilt vid bevakning av renarna på vinterbetet har behov funnits av någon ytterligare arbetskraft.

Sösjö sameby har ansökt och beviljats utökat renantal från 1500 till 2700 renar, enligt lantbruksnämndens beslut den 23 februari 1989. Detta har nu möjliggjort att ytterligare en aktiv renskötare kan ges/har givits tillfälle att etablera sig inom byn. Förhoppningsvis kan nu renskötseln fungera utan akuta brister på arbetskraft.

Samebyn är under utveckling, det finns flera ungdomar i samebyn som önskar etablera sig som företagare i byn, troligen inom en tioårsperiod.

4.3 Jakt- och fiskefrågor

Jakt och fiske utgör viktiga komplement till renskötseln. Framför allt vad avser jakt och fiske för husbehov men även något för avsalu. Vissa konflikter förekommer med andra arrendatorer inom renbetesfjällen.

Ripjakten

Upplåtelse av dag- och veckokort inom renbetesfjällen anser sig samebyn kunna **administrera själva**. Detta för att ripjakten ska kunna upplåtas under lämpligare former och i områden där renarna inte vistas under aktuella jakttider. Störningarna från ripjakten på renskötseln är dock endast marginella, särskilt när ripjakten förekommer i de östra och nordöstra delarna av samebyn där renarna inte direkt förekommer under aktuell jakttid.

Älgjakt

Antalet övriga älgjaksarrendatorer är för många anser samebyn. Antalet älgar har minskat och därmed samebyns egen tilldelning. Övriga arrendatorers jakt inverkar negativt på samebyns egen jakt. Önskvärt är att antalet övriga arrendatorer minskas och samebyns procentuella tilldelning ökat.

Fiske

Bästa fisket för husbehov är **Jävsjön och Holdern**, de enda större oreglerade sjöarna. För dessa vatten önskar samebyn att **ingen upplåtelse sker fortsättningsvis**. Särskilt Jävsjön är på väg att bli utfiskad på grund av tidigare hårt fiske.

Lika så **Rödvattnet och Bjällvattnet** bör, enligt samebyn, **ej upplåtas** för sportfiske då de utgör viktiga husbehovsvatten vår och sommar.

Sjöar och tjärnar i **området av Fisklössjöarna och Stapelsjöarna** ligger inom ett **särskilt känsligt kärnområde** för rennäringen. **Upplåtelse** av dessa vatten är **icke önskvärda** för att undvika störningar i renskötseln. Fiskeupplåtelser är lämpligare, ur rennäringens synvinkel, om de förekommer i utkanterna av renskötselområdet.

I sjöarna Mjölkvattnet, Korsvattnet, Övre Oldsjön och Bergsjön råder fiskerätt för skifteslag belägna söder om Sösjö sameby - skattefiske. På grund av det hårda fisketrycket anser samebyn att kortfiske ej bör upplåtas i aktuella vatten då de även utgör viktiga husbehovsvatten.

4.4 Utveckling av renhjorden

Samebyn har ansökt om utökat renantal och får enligt lantbruksnämndens beslut av den 23 februari 1989 hålla 2700 (mot tidigare 1500) renar. - Samebyns s k rationella renantal.

Antalet renar har ökat konstant från 650 renar 1979 till 1900 renar 1989. Antalet renar förväntas fortsättningsvis att öka bland annat på grund av att ett ytterligare företag har/kommer att etablera sig inom samebyn.

Under 1989 har **individmärkning** av årets kalvar påbörjats. Härigenom - med köns-, hjord-, ålders- och avelssammansättningen, kan lönsamheten i renskötseln höjas.

4.5 Planerade drifanläggningar

Sösjö sameby planerar följande åtgärder och investeringar i drifanläggningar för att effektivisera och underlätta renskötseln inom byn.

Renstängsel

- mot Norge längs Björkvattsån
- mot Offerdals sameby mellan S Mjölkvattnet och Olden
- riva befintligt stängsel mot Kalls samebys betesområde, mellan Ytteräng och Överäng

Rengården

- ny skiljningsanläggning vid Holdern
- ny kalvmärkningsanläggning väster om Burvattnet
- komplettering av beteshagen i Tjouren
- ny kalvmärkningshage i Tjouren
- sil och lasthagar i Långsådalen

Övernattningshagar utmed flyttlederna;

- vid V Nästtjärn
- på Flenamyren vid Semlaådalen
- på Mattmarfloarna

övernattningshagar utmed flyttlederna; forts

- i Högsta, norr om Gåje
- i Klippe
- i Näs, öster om Sannsundsbron
- vid Stor Lersjön

Renvaktarstugor;

- vid skiljningsanläggningen i Holdern
- vid övernattningshagen i Stor Lersjön

Förråd;

- i Åkroken, ca 100 kvadratmeter för genomkörning

4.6 Utökat samråd med andra markanvändningsintressenter

Ett fungerande samråd både inom och utanför samebyns gränser efterlyses mellan rennäringsenheten och andra markanvändningsintressenter, framför allt med skogsbruket. Ett fungerande samråd kan resultera i att även mindre planändringar kan ge nog så tillfredsställande lösningar för alla parter.

Skogsbruket

Vad gäller skogsbruket så har skogsvårdslagen (1979:429) en bärande grundtanke att **långsiktigt hushålla med naturresursen skog och skogsmark**. I propositionens specialmotivering till 1 § skogsvårdslagen står bl a .. "skall skogsnäringsenheten **verka i samspel** med andra samhällssektorer." Vidare har **hänsyns-regler** utarbetats och **accepterats av berörda parter** vilka återfinns i skogsstyrelsens allmänna råd om skogsbrukets hänsynstagande till rennäringsenheten (SKSFS 1982:2).

Sösjö sameby efterlyser hänsynstagande till rennäringsenheten i enlighet med SKSFS 1982:2;

- Fasta, årliga **samråd** för en långsiktig planeringsperiod
- Undvika **koncentration av slutavverkningsytor**
- Samplanering i områden med **hänglavsförekomst** - nödfoder

- **Särskild uppmärksamhet** vid skogliga åtgärder i närheten av flyttleder och rastbeten
- Områden runt **arbetshagar** och **samlingsställen undantas från avverkning**
- **Hyggesplöjning skall undvikas** i flyttleder, kringbeteshagar och andra tekniska anläggningar

Övriga markanvändningsintressenter

Motsvarande samrådsrutiner, precisering av långsiktsplaner samt konsekvensstudier är eftersträvansvärd för övriga markanvändningsintressenter som vattenkraften, torvverksamheten, turism m fl.

4.7 Förslag på åtgärder för att minska konflikterna mellan rennärning och andra markintressenter

En grundläggande brist i sammanhanget är att allmänheten och andra markanvändningsintressenter har **ingen eller dåliga kunskaper om rennäringen**. I första hand måste **information om rennäringen** komma ut till berörda parter.

Ett steg i denna riktning är att upprätta broschyrer om rennäringen som kan tillhandahållas på turistinformationer, hotell, stugbyar och andra turistanläggningar.

Exploateringar

Vid varje ingrepp i renskötselområdet, som har betydelse för rennäringen, ska konsekvensstudier upprättas på exploatörens bekostnad. Detta för att klarlägga skadan av varje mindre intrång samt den ackumulerade skadebilden som vuxit fram.